

УДК 340.5

О. В. Зінченко, доктор історичних наук, доцент

КОНСТИТУЦІЇ ЗАМБІЇ ТА ПІВНІЧНОЇ НІГЕРІЇ ПРО СТАТУС ПАЛАТ ВОЖДІВ У ЗАКОНОДАВЧИХ УСТАНОВАХ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ)

Здійснюється порівняльний аналіз викладених конституціями африканських держав Замбії та Північної Нігерії статусів Палат вождів у законодавчих та адміністративних установах. Особливу увагу автор звертає на висвітлення ступеневих рівнів Палат вождів, форми їх участі у роботі законодавчих й адміністративних установ та в органах місцевого управління, специфіки їх формування і складу установ, їх адміністрації, змісту, обсягів та меж їхніх повноважень, особливостей функціонування. Дослідник доходить висновку про наявність істотних відмінностей у статусі Палат вождів Замбії та Північної Нігерії.

Ключові слова: Замбія, Північна Нігерія, Палата вождів.

Актуальність дослідження. Конституції африканських держав, розподіляючись на різні однотипні групи, помітно різняться як між собою, так і від основних законів країн інших континентів. До їхніх основних ознак належать особливості обсягів текстів, ставлення до релігії, способів проголошення та гарантування прав і свобод людини, статусів виконавчої та законодавчої влади тощо. Конституції Республік Замбії, Гани та Північної Нігерії різною мірою містять положення про статус вождів у законодавчих установах, що може тлумачитись як рудимент звичаєвого права. Актуальність дослідження конституцій африканських держав шляхом порівняльного аналізу обумовлюється неоднорідністю суспільств цього континенту, які істотно різняться етнічними, мовними, релігійними, родоплемінними, традиційними та іншими особливостями, а також впливами і наслідками колоніальної політики колишніх метрополій та ідеології соціалістичних країн. Усі ці чинники обумовили форму, зміст, стратегічну спрямованість основних законів різних держав, у тому числі й статус вождів, які до колонізації та отримання незалежності відігравали визначальну роль у дотриманні у суспільстві звичаєвого права.

Аналіз актуальних досліджень. Після осягнення незалежності народами «чорного континенту» вчені перекладали тексти конституцій африканських країн 1950–1960-х рр. і писали до них передні статті. Серед них були

Ю. А. Аркадський, Л. А. Ветвінський, Л. Я. Дадіані, В. А. Дозорцев, В. М. Доронов, П. Н. Євсєєв, С. Л. Зіва, С. С. Кречетов, Ф. А. Кублицький, Є. Ф. Леонюк, Є. Н. Мальков, Л. О. Нізська та ін. Однак вони обмежувалися загальною стислою характеристикою перекладених документів і наголошували впливи буржуазного права на зміст основних законів вчорашніх колоній і не здійснювали спроб будь-якого порівняльного аналізу конституцій у цілому чи окремих, властивих їм ознак та особливостей. Саме тому *мету статті* складає спроба усунути одну із таких прогалин і здійснити порівняльний аналіз викладеного конституціями Замбії та Північної Нігерії статусу їхніх етнічних вождів.

Виклад основного матеріалу. Серед багатьох десятків конституцій африканських держав, що виникли у 1950–1960-х рр. унаслідок краху колоніалізму на континенті, лише у трьох різною мірою зачіпається питання щодо статусу вождів у законодавчому процесі на загальнонаціональному рівні та в управлінні місцевими органами влади: Гани, Північної Нігерії та Замбії. Основний закон Гани вирішує цю проблему лише у двох статтях. Так, стаття 49 — «Палати вождів» — декларує, що для кожної області Гани запроваджується Палата вождів. Наступна, 50-та стаття — «Склад і функції Палати вождів» — констатує, що Палата вождів складається із таких вождів і має такі функції, які стосуються звичаєвого права, а також інших питань, які можуть бути передбачені законом [2, с. 133]. З цього випливає, що вожді можуть брати участь лише в діяльності обласних адміністрацій. Склад, особливості формування, характер повноважень Палат вождів, — дорадчих чи законодавчих, — визначаються окремим законом, про спрямованість якого мова не йде.

Найбільш розлого і досить деталізовано статус вождів у законодавчих та адміністративних установах викладала Конституція Замбії, яка передбачала їх участь у діяльності загальнонаціонального і провінційного рівнів. Ухвалений королівською Таємною радою Великобританії Наказ про незалежність Замбії передбачав збереження ролі вождів у здійсненні управління країною. Його стаття 14 — «Вожді» — декларувала, що будь-яка особа, яка безпосередньо перед уведенням у дію Наказу була визнана Губернатором такою, що володіє статусом вождя або верховного вождя, старшого вождя чи помічника вождя, вважається, що коли таке визнання не буде анульоване Президентом, з моменту вступу у дію даного Наказу, затвердженим Президентом [4, с. 83–84]. Цій проблемі присвячувалась ціла VI глава «Палата вождів» в обсязі 12 статей у самому тексті Основного закону і 19 пунктів додатка до нього про порядок обрання провінційних Палат вождів [1, статті 85–96, с. 169–174; ст. 87, пп. 1–19), с. 206–212]. Члени республіканської Палати вождів призначаються провінційними радами на

трирічний строк у складі 12 осіб: чотири — від Баротселенду, чотири — від Північної, Південної та Східної провінцій, три — від Північно-Східної провінції, провінції Луапула та Центральної провінції і один — від Західної провінції. До Палати вождів не може бути призначений вождь, який є членом Національних зборів. Палата вождів володіє дорадчими повноваженнями. Вона може «розглядати й обговорювати» будь-який законопроект або інші питання, внесені у Національні збори Президентом, і представляти стосовно них резолюції, які направляються Президентом на розгляд Національними зборами [1, статті 85–86, с. 170].

Конституція передбачає посаду голови Палати вождів, який обирається її членами терміном на один рік. Однак Президент може заповнити вакансію на цю посаду у тому разі, коли дві третини складу Палати вождів ухвалить таку резолюцію. Голова Палати вождів може бути обраний або призначений із числа її членів або не із їхнього числа, за винятком Президента, міністра та його заступника. Голова Палати вождів звільняється із своєї посади у разі його дискваліфікації, обрання на іншу посаду або закінчення терміну перебування на ній. Передбачається й посада заступника голови Палати вождів, якого призначає Президент із числа членів цієї палати після консультації із її Головою. Заступник голови Палати вождів залишає свою посаду, перестаючи бути членом палати або рішенням Президента. Голова Палати вождів та її члени складають письмову присягу на вірність [1, статті 88–90, с. 171–172].

Засіданнями Палати вождів керує голова палати, за його відсутності — його заступник, за їх відсутності — обраний для даного засідання член палати. Означене положення розповсюджується і на факт вакантності посади голови палати та його заступника. Засідання може проводитись лише за наявності кворуму в палаті, який має бути не менше семи її членів. Палата вождів збирається у призначені Президентом час і місці. Президент і Віце-президент можуть у будь-який час бути присутніми на засіданнях Палати вождів і звертатись до неї. Що ж стосується міністра або призначеної ним особи, то вони можуть бути присутніми на засіданнях Палати вождів лише у той час, коли вона розглядає питання, що входить до компетенції даного міністра. Голова Палати вождів, якщо, на його погляд, це є бажаним у зв'язку з будь-яким питанням, що підлягає розгляду палатою, може запросити будь-якого члена Національних зборів бути присутнім на засіданнях палати, що стосується цього питання. Така особа має право брати участь в обговоренні поставленого питання, однак без права голосування в палаті чи в одному із її комітетів. Відповідно до положень конституції Палата вождів може регулювати власну процедуру, проводити свою роботу

незалежно від наявності будь-якої вакансії у своєму складі або присутності на засіданнях особи, що не має права на участь у роботі. Президент може своїми розпорядженнями призначати на посади членів Палати вождів, винагороджувати їх, визначати склад злочину, що стосується обрання членів Палати вождів, виносити покарання за нього, застосовувати щодо Палати вождів положення законів про привілеї та імунітети членів Національних зборів [1, статті 91–96, с. 172–174].

Провінційні Палати вождів обираються окремим законом, який відповідно до ст. 87 Конституції складає додаток до неї [1, Додаток до Конституції. Вибори членів Палати вождів як представників провінцій (стаття 87)]. Додаток складається із п'яти пунктів: Повідомлення про вибори; Висування кандидатів; Порядок виборів; Голосування; Підрахунок голосів, і, як уже зазначалось, із 19 пунктів та 29 підпунктів. Для здійснення виборів членів Палати вождів у кожній провінції запроваджується Провінційна рада вождів у складі всіх вождів, що мешкають у даній провінції. Отримавши від голови Палати вождів повідомлення про наявність вакансій членів палати, секретар-резидент призначає день виборів не раніше ніж за два тижні. Повідомлення опубліковується з метою висунення кандидатів та їх документального оформлення. Призначається день, час і місце проведення засідання Провінційної ради вождів, на якому має відбутись голосування. Кандидатом на вибори може бути лише член Провінційної ради вождів даної провінції. Положення про вибори докладно регламентує порядок підготовки і проведення виборів та визначення їх результатів. Висунення кожного кандидата має бути оформлено окремим документом, який передається секретареві-резиденту до закінчення строку, встановленого для передачі документів про висунення кандидатів. Документ про висунення кандидата має бути укладеним відповідно до встановленої форми і містити повне ім'я даного кандидата із вказівкою місця його помешкання, заяву кандидата про його бажання виступати кандидатом на виборах, бути підписаним двома членами Провінційної ради вождів. Секретар-резидент може вважати висунення недійсним тільки за однією із причин, а саме: якщо документ про висунення кандидата складено не за встановленою формою, якщо він не підписаний відповідними особами або поданий не відповідно до передбаченого порядку. Винесене секретарем-резидентом рішення про дійсність висунення є остаточним і не може заперечуватись у будь-якому суді. Кандидат має право відмовитись від участі у виборах до закінчення строку, встановленого для передачі документів про висунення кандидатів [1, статті 1–5, с. 206–207]. Якщо кількість висунутих кандидатів перевищує кількість вакансій, Провінційна рада вождів обирає потрібну кількість кан-

дидатів, про що заявляє секретар-резидент. У випадку смерті одного із кандидатів до початку голосування секретар скасовує голосування і проводяться нові вибори. Секретар-резидент головує на засіданні Провінційної ради вождів, на якому відбувається голосування. Члени Провінційної ради вождів голосують шляхом подачі голосів виборчим бюлетенем з іменами кандидатів. Секретар-резидент слідкує за наявністю закритої виборчої урни, врученням бюлетенів усім членам Провінційної ради вождів. Член останньої проставляє знак «Х» у тому місці на виборчому бюлетені, яке знаходиться навпроти імені кандидата чи кандидатів, за якого чи за яких він бажає голосувати. Сліпий член Провінційної ради вождів може отримати допомогу у голосуванні тільки з боку секретаря-резидента. Останній може розпорядитись надіслати поштою бюлетень члену Провінційної ради вождів, який через фізичну недугу не може дістатися місця голосування [1, статті 6–14, с. 208–210].

Після закриття виборчої дільниці секретар-резидент підраховує голоси. Виборчий бюлетень вважається недійсним і не береться до уваги, якщо до нього внесені позначки про подачу не одного, а кількох голосів за одного кандидата, у разі внесення позначок про більшу кількість голосів, ніж кількість членів Провінційної ради вождів, що мають право голосувати, у бюлетень вписані слова, позначки чи знаки, за допомогою яких можна встановити особу, що голосувала у ньому, не проставлений знак або проставлений нечітко, нарешті, якщо секретар-резидент не отримав у строк відісланий поштою бюлетень. Після встановлення результатів голосування секретар-резидент готує список з іменами кандидатів у порядку, що відповідає кількості отриманих кожним із них голосів. При цьому на перше місце виносяться імена кандидатів, що зібрали найбільше голосів, а ті, що отримали менше число голосів, перейменовуються у низхідному порядку. Кандидати ж, що не отримали жодного голосу, із списку виключаються. Якщо з причини однакової кількості зібраних голосів число кандидатів перевищує кількість вакансій, секретар-резидент вирішує питання за допомогою жеребкування. Коли та чи інша вакансія залишається не заміщеною через подачу голосів за меншу кількість кандидатів, ніж кількість наявних вакансій, секретар-резидент розпоряджається про проведення ще одного голосування для заміщення цих вакансій. Секретар-резидент повідомляє Палату вождів про результати виборів [1, статті 15–19, с. 210–212].

Конституція Північної Нігерії передбачає утворення Палати вождів на рівні середньої адміністративної ланки, а саме Району (Регіону). Стаття 4 глави ПФ — «Легіслатура» — декларує запровадження легіслатури Району у складі Її величності, Палати вождів та Палати зборів, яка «володіє правом

видавати закони з метою підтримки миру, порядку і доброго управління Району» [3, с. 690]. Палата вождів складається із: а) усіх вождів першого класу, які є членами Палати за станом; б) дев'яносто п'яти вождів, які визначаються легіслатурою Району; радника з питань мусульманського права. Місце вождя у Палаті вождів, іншого, ніж вождь першого класу, постає вакантним за обставин, які визначаються легіслатурою Району. «Вождь» означає будь-яку особу, яка на даний час є призначеною вождем Губернатором. «Вождь першого класу» означає будь-якого вождя, чия посада на даний час вважається посадою вождя першого класу на підставі будь-якого чинного в Районі закону. Радник з питань мусульманського права призначається Губернатором після поради Прем'єра. На тих же підставах ця особа може бути звільнена з посади [3, ст. 5, пп. 1–3, с. 690; ст. 6, пп. 1–3, с. 691].

Відповідно до Конституції запроваджується посада Голови Палати вождів, який обирається її членами із свого складу. Голова Палати вождів звільняється зі своєї посади: а) якщо він втрачає членство цієї палати із іншої причини, ніж розпуск Законодавчих палат Району; б) коли палата збирається на перше засідання після розпуску; в) якщо він призначається міністром уряду Району, парламентським секретарем такого міністра, міністром уряду Федерації або міністром уряду іншого Району; г) у разі відсторонення від посади резолюцією палати, яку ухвалили дві третини всіх членів палати. У той час коли посада голови є вакантною, Палата вождів не може проводити жодної роботи, окрім обрання на посаду голови [3, ст. 10, пп. 1–3, с. 695]. Передбачається і запровадження Ради вождів Району, до якої входять Прем'єр, що є її головою, призначені міністри уряду Району із числа членів Палати вождів, кооптованих Прем'єром осіб. Якщо будь-яке питання внесено на обговорення в Раду вождів Району, Прем'єр може кооптувати чотирьох осіб із числа членів Палати вождів як членів Ради з метою обговорення цього питання. Губернатор діє відповідно до поради Ради вождів Району у здійсненні всіх наданих йому прав стосовно призначення, схвалення призначення або призначення будь-якої особи вождем, встановлення рангу вождя, позбавлення вождя влади, видалення вождя або особи, що була раніше вождем, із будь-якої частини Району, вигнання вождя чи будь-якої особи, що була раніше вождем, із будь-якої частини Району. Рада вождів Району може регулювати власну процедуру. Посада члена Ради вождів Району не вважається такою, що сплачується на службі Корони [3, ст. 74, с. 745; ст. 8, п. 7-б, с. 694].

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Отже, здійснений порівняльний аналіз дозволяє дійти таких висновків. Конституція Республіки Гана лише двома стислими статтями декларує, що Палата вождів запро-

ваджується у кожній області країни, вожді володіють функціями, які стосуються звичаєвого права, а їхній статус, склад, особливості формування, характер повноважень визначаються окремим законом. Найбільш розлого і досить деталізовано статус Палат вождів у законодавчих та адміністративних установах викладає Конституція Замбії, яка передбачає їх участь у діяльності загальнонаціонального і провінційного рівнів. Члени республіканської Ради вождів призначаються провінційними Радами вождів у складі 12 осіб. Ця Рада володіє дорадчими повноваженнями, які полягають у розгляді й обговоренні внесених до Національних зборів законопроектів та інших питань, ухваленні стосовно них резолюцій і направленні їх Президентові країни. Палата вождів обирає своє керівництво у вигляді голови палати та його заступника і регулює процедуру своєї діяльності, тобто, інакше кажучи, ухвалює регламент палати. Конституція дозволяє Президенту втручатись у діяльність Палати вождів і змінювати її склад та структуру. Особливо деталізовано основний закон викладає порядок обрання членів провінційних Палат вождів, який не вказує їх кількісного складу і нагадує властивий європейським країнам окремий виборчий закон.

Відповідно до Конституції Північної Нігерії статус Палати вождів відрізняється від замбійського, по-перше, законодавчим характером своїх повноважень, а по-друге, відсутністю загальнонаціональної Палати вождів і наявністю регіональних Палат вождів. Відмінність складає й чисельність членів нігерійської Палати вождів, до якої входять усі вожді першого класу, 95 звичайних вождів та один вождь-радник із мусульманського права. Конституція містить і визначення сутності вождів різних рангів, а також деталізує статус голови Палати вождів і визначає функції Ради вождів. Для більш глибокого висвітлення порушеної у статті проблеми бажано дослідити практичну діяльність Палат вождів Замбії та Північної Нігерії і зміст закону Гани стосовно статусу її Палат вождів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституция Республики Замбия // Конституции государств Африки : в 3 т. Т. 2. – М. : Прогресс, 1966. – С. 93–211.
2. Конституция Республики Гана // Конституции государств Африки : в 3 т. Т. 1. – М. : Прогресс, 1966. – С. 113–135.
3. Конституция Северной Нигерии // Конституции государств Африки : в 3 т. Т. 2. – М. : Прогресс, 1966. – С. 686–748.
4. Приказ о независимости Замбии 1964 г. // Конституции государств Африки : в 3 т. Т. 2. – М. : Прогресс, 1966. – С. 75–92.

**КОНСТИТУЦИИ ЗАМБИИ И СЕВЕРНОЙ НИГЕРИИ
О СТАТУСЕ ПАЛАТ ВОЖДЕЙ
В ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ
(СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ)**

Зинченко Е. В.

Осуществляется сравнительный анализ изложенных конституциями африканских государств Замбии и Северной Нигерии статусов Палат вождей в законодательных и административных учреждениях. Особое внимание автор обращает на освещение степенных уровней Палат вождей, формы их участия в работе законодательных учреждений и в органах местного управления, специфики их формирования и состава учреждений, их администрации, содержания, объемов и границ их полномочий, особенностей функционирования. Исследователь приходит к заключению о наличии существенных отличий в статусе Палат вождей Замбии и Северной Нигерии.

Ключевые слова: *Замбия, Северная Нигерия, Палата вождей.*

**THE CONSTITUTIONS OF ZAMBIA AND NORTHERN NIGERIA
ON STATUS OF THE HOUSES OF CHIEFS IN LEGISLATIVE BODIES
(COMPARATIVE ANALYSIS)**

Zinchenko O. V.

The author carries out a comparative analysis on status of the Houses of Chiefs in legislative and administrative bodies stated in the Constitutions of African states – Zambia and Nigeria. The special attention is focused on the following points: the interpretation of power levels of the Houses of Chiefs, the forms of their participation in the work of the legislative bodies and the local government bodies, specific character of their formation and structure of these institutions, their management, content, the extent and limits of their powers, the peculiarities of their functioning. The researcher draws the conclusion that there are some essential distinctions on status of the Houses of Chiefs of Zambia and Nigeria.

The Constitution of the Republic of Ghana contains only 2 short articles which proclaim that the House of Chiefs is established in every part of the country, the chiefs have the functions which are in the sphere of the common law and their status, membership, forming peculiarities and powers are determined in the individual law. More detailed status of the House of Chiefs in legislative and administrative bodies is expounded in the Constitution of Zambia which provides for their participation in activities of national and provincial levels. Twelve members of the Republican Council of Chiefs are appointed by the provincial Councils of Chiefs. The Council has got deliberative powers which consist of consideration and debating bills and other issues, passing resolutions and sending them to the President of the state. The House of Chiefs elects its leaders: the Chairman and the

Vice-chairman of the House and regulates proceedings of its activity i.e. it carries the House regulations. The Constitution allows the President of the country to interfere in the work of the Houses of Chiefs and to change their membership and structure. The main law expounds in detail on the procedure of electing the members of the provincial Houses of Chiefs but it doesn't fix their quantitative membership and it resembles the separate electoral law which is peculiar to European states.

In conformity with the Constitution of Northern Nigeria the House of Chiefs' status differs from Zambia's one: firstly, in national House of Chiefs and in availability of regional Houses of Chiefs. There is a difference in quantity of the Nigerian House of Chiefs which includes all the chiefs of the first class, 95 ordinary chiefs and 1 chief-expert on Islamic law. The Constitution contains the definition of the essence of chiefs of Chairman of the House of Chiefs and determines the House of Chiefs' duties.

The status of the Houses of Chiefs in the Constitutions of African states has a rudimentary form. For example, in spite of evident conciseness of two articles of the main law of Ghana, they are of the great information importance exceeding the limits of one country and making a stress on a direct connection between the founding of the Houses of Chiefs and the influence of the common law. It is confirmed by Article 14 of the Order on Independence of Zambia in which the Royal Council retained traditional «administrative» bodies in a new state system. The membership of experts on Islamic law in authoritative structures of Northern Nigeria regions is evidence that not only Traditional law but also Islamic law have influence on the development of public administrative system.

Key words: Zambia, Northern Nigeria, House of Chiefs.

УДК 340.12

М. М. Цимбалюк, доктор юридичних наук, професор

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ: УКРАЇНСЬКИЙ ДИСКУРС ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті здійснено дослідження філософсько-правового виміру європейських стандартів державотворення у контексті соціокультурного проектування української перспективи формування громадянського суспільства. З'ясовано, що, мабуть, однією із найсильніших сторін українського, і щонайменше східнослов'янського, громадянського суспільства є феномен жертовності та цінування суспільного начала і, зрештою, значущість традиції у буттєвому просторі.